

תיעוד העיירה מאד: אחרית דבר

עת הגענו לראשונה למאד הערכנו כי לא נוכל לחשוף שכבות היסטוריות רבות מחיי הקהילה, כיוון שעל פני השטח לא שרדו עדויות מספקות לקיומה. השבוע שהעברנו בכפר הוכיח אחרת, וכתוצאה מכך, כוונתנו להעמיק בחקירה בישובים הסמוכים – טוקאי, סרנץ' וטרצל, לא יצאה אל הפועל.

לקהילה היהודית המצומצמת במאד, שמנתה בשיא תפארתה, בסוף המאה התשע-עשרה, כשבע מאות חברים והצטמצמה עם המעבר לערים, היה משקל נכבד בסיפור ההתיישבות היהודית בכפרים בצפון-מזרח הונגריה. בעיר נירג'האזה נמצאו ספרים, סידורים ותכתובות, הנושאים את חותמת הישיבה במאד. בבית הקברות במאד נמצאים קבריהם של תלמידים חכמים אשר הגיעו ללמוד בישיבה, ומצאו בה את ביתם.

בשאתוראיאווה, עיר המחוז ממנה גורשו אחרוני היהודים למחנות ההשמדה, מצוי בית קברות יהודי מול תחנת הרכבת. קברים רבים נעקרו ואינם עוד, וכיום הוא מונה כעשרים מצבות בלבד. אמנם, בין המצבות ניתן למצוא את מצבתו של הרב הידוע משה טייטלבוים, שמוצא משפחתו הענפה ממאד. קברו של הרב הינו מוקד עליה לרגל לחסידים בכל ימות השנה.

הארכיון בעיר זו מרכז מסמכים רבים מן הכפרים הסמוכים, ומתפקד כארכיון האזורי המרכזי (אם כי מסמכים עתיקים יותר נמצאים בארכיון הממשלתי בבודפשט הבירה). נוסף על ספרי זיכרון וקהילה, חלקם בעברית, נמצאים מסמכים כגון מפות, כרטיסי תושב, רישיונות עסק, תעודות מכירה של נכסים מסוף המאה התשע-עשרה ומפקדי אוכלוסין למן תחילת המאה השמונה-עשרה (השתמשנו במפקדים משנת 1867 ומשנת 1901). כמות המידע העומדת לרשות החוקר מזמינה הרחבה נוספת, שלצערנו לא עמד לנו הזמן לעורכה.

על ממצאים אלו נוספו מפגש שערכנו עם מחבר הספר על תולדות היהודים בטוקאי, ביקור בארכיון העיר וכן ביקור בספריה העירונית. נודע לנו כי הארכיון הרפורמי בשאתוראיאווה מחזיק בפרוטוקולים של ישיבות ועד איגוד הייננים כמו גם במפות היסטוריות ותעודות מסחר, אולם לא עמד לנו הזמן לוודא הפרטים.

בטרצל אין כיום יהודים. בטוקאי, שברחובותיה צצים מלונות בוטיק ויקבים לרוב, חי כיום יהודי אחד, לוי שמו, והוא המתפעל את בית הכנסת ששופץ לפני מספר שנים, המשמש כיום כאולם קונצרטים ומרכז תרבות. שני בתי הקברות בעיר מעניינים ומרתקים, אולם גם בהם לא הספקנו לערוך מחקר יסודי, אף כי הם ראויים לכך.

שהותנו בכפר היתה חוויה מיוחדת במינה עבורנו. האזור הקסום, היחס החם של תושבי הכפר וחשיפת סיפורם של יהודי הכפר, אבן אחר אבן, מזוהה אחר מצבה, סיפקו לנו התרגשויות רבות. הימים אשר בילינו בכפר לימדו אותנו רבות על חיי היהודים הכפריים בהונגריה, על הקשר החזק שחשו היהודים למולדתם וכן על הקשר החזק אשר שרר בין היהודים להונגרים בכפרים.

בחרנו להתמקד בזיכרונות החיוביים אותם חלקו עימנו המרואיינים ובעת בה היוותה הקהילה היהודית במאד קהילה משגשגת ומקור גאוה והכנסה לכפר. בחרנו להימנע מלחקור את היכחדותה של הקהילה ואת הקשיים אשר שררו בין היהודים וההונגרים בשנים שקדמו לכך. בחירה זו נעשתה הן משום שחשנו כי פן זה ביהדות הונגריה נחקר כבר רבות והן משום שהתעניינו בעיקר בימים בהם חיה הקהילה היהודית בכפרים ולא בימי מותה. אנו מודעים לכך שבחירה זו אינה מספרת את הסיפור המלא של יהודי הכפר בצפון מזרח הונגריה, אך חשים כי חלק זה של הסיפור סופר כבר רבות.

במדינת ישראל של היום לא קיימות אפשרויות רבות בהן אנו למדים על יהודי העולם טרם תקופת השואה ושהותנו בכפר אפשרה לנו לעשות זאת, בצורה עצמאית ומרתקת, הן דרך המחקר במסמכים הרבים ובעדויות הדוממות בשטח והן דרך הרגליים והשיטוטים האינסופיים בכפר, ואנו חשים על כך זכות גדולה.

כאמור, נגענו רק בקצה המחקר על מאד ועל הכפרים הנוספים באזור ונושאים רבים עוד יכולים להיחקר. אנו שמחים על ההזדמנות שהייתה לנו לפגוש במאד אנשים שחיו בתקופה בה היו יהודים בכפר וידעו לספר לנו על כך. בנוסף, במצגות אשר ערכנו בארץ היה לנו הכבוד והעונג לפגוש אנשים שונים אשר מוצאים ממאד, בהם שני בני משפחת סאמט, אשר הייתה אחת מן המשפחות היחידות שחזרו לכפר לאחר המלחמה, ובן משפחת לוי, אשר אחיו הוא שכתב את ספר הזיכרון לקהילת מאד. המפגש היה מרגש ומלמד וחשנו כי היתה בו מעין סגירת מעגל עבורנו. אנו מודעים לכך שההזדמנות לשמוע סיפורים כגון אלו ממקור ראשון הולכת ופוחתת.

תודות רבות לתושבי הכפר שקיבלו אותנו בחמימות ובמיוחד לזוג מרקוש, לולריה, להרמו מרגיט, לכומר הרפורמי, לג'וסף ואסיל, לקלרה קורונה ולמריה פרש, אשר עזרו לנו להתחקות אחר חיי היהודים במאד. תקוותנו היא כי המחקר שלנו יעניין אחרים כפי שהוא עניין אותנו ויתן טעימה קלה מן הכפר מאד וסביבותיו, אשר תזמין אולי בהמשך מחקרים נוספים.